

ОСОБЛИВОСТІ НАРАЦІЇ У РОМАНІ ДЖУЛІАНА БАРНСА

«ШУМ ЧАСУ»

Наприкінці 60-х років ХХ століття відбулося переосмислення структуралістичних уявлень про літературу і в цілому про мистецтво, що дало поштовх до виникнення нової науки «наратології». Основною постаттю в наративі постає наратор, тобто той, хто веде розповідь.

У статті розглядається становлення нратології як науки, висвітлено ключові поняття нратології та особливості наративу в романі Джуліана Барнса «Шум часу».

Ключові поняття: нарація, наратор, наратив, мімесис.

В конце 60-х годов ХХ века произошло переосмысление структуралистическая представлений о литературе и в целом об искусстве, что дало толчок к возникновению новой науки «наука рассказа». Основной фигурой в нарративе возникает рассказчик, то есть тот, кто ведет рассказ.

В статье рассматривается становление наука рассказа как науки, освещены ключевые понятия наука рассказа и особенности нарратива в романе Джулиана Барнса «Шум времени».

Ключевые понятия: нарация, рассказчик, нарратив, мимезис.

At the end of 20th century, there was a re-thinking of structuralist ideas about literature and art in general, which gave impetus to emergence of a new science of «narratology».

The article is devoted to the formation of narratology as a science; highlights the key concepts of narratology and the main features of a narrative in the novel by Julian Barnes «The Noise of Time».

Key words: narration, narrative, story-teller (narrator), mimesis.

В сучасному періоді розвитку англomовної прози особливе місце займає Джуліан Патрік Барнс. Твори Барнса все частіше стають об'єктом дослідження у вітчизняному та зарубіжному літературознавстві. Численні розповіді Джуліана Барнса добре знайомі англomовному та російськомовному читачеві. Його твори виділяються поєднанням традиціоналізму і постмодернізму, відрізняються динамічною побудовою, своєрідною оповідною структурою і оригінальністю сюжетів. Саме це привертає увагу читачів.

Роман Джуліана Барнса «Шум часу» – це один з його кращих романів. Він суттєво відрізняється від романів його попередників. Новий твір письменника присвячено життю Дмитра Шостаковича - великого російського композитора. У цій книзі біографія Шостаковича відображена через багатогранну призму радянського мистецтва. На тлі реальних історичних подій автор показує, як сила мистецтва здатна допомогти людині пережити важкі соціальні лиха і потрясіння.

Провідним підходом до аналізу тексту літературного твору на сьогодні є наратологія, так звана теорія оповіді. У ХХ столітті відбулося становлення наратології, як науки про розповідання. Одним із важливих рівнів функціонування художньої інформації у структурі літературного твору є його оповідний формат. У творі завжди є «той, хто оповідає» або «той, хто знає», і саме від нього залежить і зміст, і манера викладу образного матеріалу.

Термін «наратив» був взятий з англійської мови, де «narrative» використовується не тільки, як прикметник «оповідний» чи «розповідний», але й як іменник: «наратор» чи «оповідач». В літературі термін «наратив» - це лінійний виклад фактів і подій у літературному творі, тобто те, як воно було

написано автором. «Мінімальне» визначення наративу дала Барбара Хернстейн Сміт: «хтось розповідає комусь, що щось трапилось».

Безпосереднім об'єктом дослідження у наратології є наративи. Наратив – це поняття філософії постмодерну, яке фіксує процес самореалізації як спосіб буття розповідного тексту. Р.Барт дає визначення, що наратив – це текст, який про щось повідомляє.

Наратив можна розглядати як певний метод, що використовується при описі подій та обґрунтуванні ролі розповіді про життя людини, який тим самим упорядковує їх у часі й означає певне впорядкування матеріалу у вигляді хронологічної послідовності, що утворює єдину розповідь.

Основною постаттю в наративі постає наратор. Наратор – це оповідач, мовець-автор, який створює текст із відповідною структурою, виражаючи здійснення оповіді і ставлення до неї. Відповідно до позиції, яку наратор займає в тексті, він може бути всезнаючим, прихованим, відсутнім, всюдисущим, втручальним, а за мірою участі в наратованій історії – гомодієгетичним або гетеродієгетичним.

За функціональною ознакою розрізняють три основні образи наратора:

1) гомодієгетичний (грец. *homos* – рівний, однаковий і *diegesis* – оповідь, виклад) наратор – оповідач, що функціонує в тексті, є учасником подій, про які йдеться. Найчастіше в такому разі розповідь ведеться від першої особи;

2) гетеродієгетичний (грец. *heteros* – інший і *diegesis* – оповідь, виклад) наратор – оповідач, який перебуває в художньому світі, але поза дією, сторонній спостерігач (обсерватор), хоч розповідь ведеться від першої особи.

3) екстрадієгетичний (грец. *extra* – поза, зовні, крім і грец. *diegesis* – оповідь, виклад) наратор – автор, який веде за собою читача, коментує події, роздумує. Він перебуває поза художнім світом, тому розповідь ведеться від третьої.

В романі Джуліана Барнса «Шум часу» автор постає не тільки оповідачем, а й важливим складником структури твору. Письменник веде

розповідь від третьої особи і змушує читача замислитися над такими важливими питаннями, як: *«Чи варто художнику погоджуватися на угоду з дияволом? І, якщо так, то чи можна вважати після цього художника художником? А найголовніше, чи може сам художник вважати себе художником?»*. Відповіді на них Джуліан Барнс дає, ґрунтуючись на долю Шостаковича. З ними можна не погоджуватися, але вони пропонуються для роздумів.

Текст роману як мовленнєвий твір передає інформацію про життя композитора Дмитра Шостаковича, що організується суб'єктом мовлення – автором та оповідачем.

Незважаючи на активну позицію нараторів романі, він є гетеродієгетичним і не бере участі в ситуаціях та подіях, про які розповідає. Він володіє інформацією, може коментувати сказане відповідно до своєї світоглядної позиції, розширювати наратив додатковими вставками, але не виявляє безпосередньої причетності до наратованих подій. Однак він, безперечно, знаходиться в межах фікційного світу і оповідь його нагадує свідчення очевидця. Крім картин загального плану, він часто коментує деталі, знати які може лише той, хто бачив це на власні очі.

Такий спосіб наратування є міметичним. Це показ, інсценізування. Оформлюючи оповідь таким чином, автор розігрує відповідні сцени, повільно та детально описує події та героїв, тому виникає враження, що все це відбувається перед очима наратованого. Він не лише слухає про них, а й малює у своїй уяві цілі картини, тобто «дивиться» твір. Створюється ілюзія присутності в оповідуваних ситуаціях. Це надає словам наратора достовірності, переконливості.

Дослідження особливостей наративу в романі Джуліана Барнса «Шум часу» не обмежуються визначенням типу наратора та способу наратування. Відкритими до нових інтерпретацій залишаються інші категорії теорії оповіді, що потребують ширшого наукового опрацювання.

Список використаних джерел:

1. Мацевко-Бекерська Л. Типологія наратора: комунікативні аспекти художнього дискурсу / Л. Мацевко-Бекерська // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського : збірник наукових праць / за ред. В. Д. Будака, М. І. Майстренко. – Т. 4. Вип.8. Філологічні науки. – Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2011. – С. 64–70.
2. Папуша І. Що таке наратологія? (огляд концепцій) /І. Папуша // Наративні виміри літератури. Матеріали міжнародної конференції з наратології. Тернопіль, Україна, 23-24 жовтня 2003 р. / Упор. Папуша І.В. // StudiaMethodologica. Випуск 16. - Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2005. - С. 29-46.
3. Ткачук О. Наративна перспектива та дистанція в модерністичному дискурсі кін. ХІХ — поч. ХХ ст. / О. Ткачук // Слово і час. — 2003. — № 11. — С. 17—24.
4. Ткачук О. Наратологічний словник / О. Ткачук. — Тернопіль : Астон, 2002. — 173 с.